

ЭНДСИЭЛИ

Нам улуунун хаһыата 1935 сыл алтынны 6 күнүгэр төрүттүөнүттэ

2002 с.
Бэс ыйын

25

күнэ
оптуорунньук
№ 75 (9069)

ЭНДСИЭЛИ ХОЧОТУГАР —

ДОБ ОРДОҔУУ ЫҔЫАҔАР

Энсиэли үрүҥ тунах ыһыаҕа быйыл Саха сирин бүтүүнүн үрдүнэн бэлиэтэнэр элбэх үбүлүөйү үрдүйдан Саха сирэ Россияҕа хол-боспутун 370 сылыгар, Нам чулуу уола, Саха государственноһун түстээчи М. К. Аммосов 105 сааһыгар, айар тыл аҕата А. Е. Кулаковскай 125 сааһыгар аналлаах тэриллэн ааста.

Манна сөп түбэһилээх киэргэтиллээх киин түһүлгэ ыһыах үөрүүллээх аһыллыта буолла. Манна улуус народнай коллективтара - «Мичээр» үҥкүү ансамбыла, «Дьүрүл» хомусчуттар ансам-

курдукүрдүктэрэ-эһиннээхтик кытыннылар.

Ыһыах саҕалаанытыгар киин түһүлгэ ыһыах ыһыах аһыллыттар кирирдилэр - Дьокуускай к дьаһалтатын баһылыга И. Ф. Михальчук, республика президенин сүбөһитэ В. О. Иванов, Ил Түмэн депутаттара, наука,

быллара, «Иэйии» ветераннар кулуптара, народнай театр аҕыһытара, оҕо эйгэтин түөлбөтин итиллээччилэрэ о.д.а. улууспут культуратын үлэһиттэрэ мэлдьитин

культура биллииллээх үлэһиттэрэ. Нэһиликтэр колонналарын дьаһалталар баһылыктара салайдылар.

Театрализованнай көстүү

ыһыах аһыллытын киэргэттэ. Баастаан 370 сыл авараа өттүгэр нуучча казактара пушкалаах аалынан эрдэн Нам сиригэр келиилэрин, Мымах кинээскэ ыраахтааҕы бэчээтин туттарыларын көрдөрдүлэр. II көстүү - 1922 с. Саха автономиятын ылыныыга, ол Саха норуотугар сүдү суолталаах событыа М. К. Аммосов оруолун сырдаттыга анаммыт.

Театрализованной көстүүнү көрөөччүлэр олус сөҕөөрдүлэр. Бу үрдүк таһымнаах көстүү сценарийын культура управлениетин ИМК методина У. Сивцева, туруоруутун режиссер И. Новиков бэлэмнээбиттэр.

Ыһыах аһыллытын Дмитрий Кривошапки эппитин кэннэ улуус баһылыга А. Н. Дьяконов, ыалдьыттар тыл этэн улуус олохтоохторун Саха национальнай бырааһынныгынан ээрдэлээтилэр.

Л. НОВГОРОДОВА

Үрүҥ тунах ыһыаҕар күүстээхтэр күөн көрүстүлэр. Хапсаҕайдаһан тустууга Валерий Тимофеев (Нам с.) абсолютнай чемпион аатын ылан микроволновой оһоһунан бириэмийэлэннэ. Хатырык уола Гаврил Слепцов Валерийга улахан утарысыны оҕордо.

Үстүү төгүл кылыга, ыстанаҕа, куобахха Дмитрий Колесов (I Хом.) 29 м. 17 см. көрдөрөн бастаата. Василий Иванов (Нам с.), Борис Сивцев (Көбөкөн) бириистээх миэстэлэргэ тигистилэр.

Эр дьон 100 м. сүүрүүлэригэр Василий Иванов (Нам с.) 12 сек. кэлэн чемпионнаата. Николай Дьяконов (Түбэ), Анатолий Гладков (Нам с.) миэстэлэстилэр. Дьахталлар күрэхтэһиилэригэр Вероника Мальцева (Аппааны) 15,4 сек. түмүктээн инники таһыста уонна кыра телевизорунан наһараадаланна. Ыалдьыппыт Уус-Алдан улуунун быһыа Екатерина Белолобская иккис, Лия Сыроватская (Аппааны) үһүс миэстэлэстилэр.

Мастардыһытыгар 70 кг. дылы ыһааһынаахтарга Анатолий Гладков (Нам с.), 70 кг. үөһэ ыһааһынаахтарга республика биллиилээх

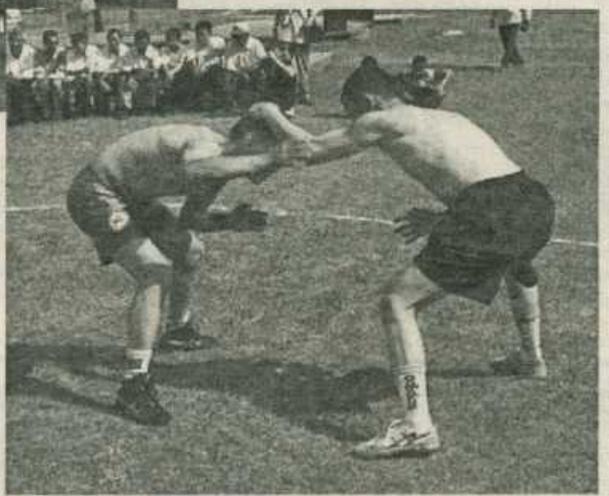
спортсмена Николай Дьяконов (Түбэ) атыттары тулуппатылар.

Хапсаҕайга, мастардыһытыгар чемпионнаабыттар телевизор, үс төгүл үстэ төхтөрүөн ыстаныга бастаабыт кухоннай мебель хаһаайынарынан буоллар.

Күрэхтэһиилэри таһынан конкурстар ытылы-

нылар - Оһуохайга I Хомустанахтан Яна Орлова гран-бириһи ылла. Киини таһынан Е. М. Феофанов (Хамаҕатта), К. Н. Тихонов (Нам с.), Клавдия Моисеева (Сунтаар) о.д.а. бириестэринэн бэлиэтэнилэр.

Саха таһаҕын көрүү кон-

курсугар Самсоновтар дьиз кэргэттэри инники таһыста. Любовь Иннокентьевна аҕата Иннокентий Иванович, ийэлэрэ Ульяна Саввична уонна үс оҕо Саха таһаҕын жюри уонна ыһыах кыттылаахтарын сууттарыгар таһаардылар.

Уһун суһуох конкурсугар үс эрэ дьахтар кытынна. 16 тутум суһуохтаах Дарья Чирикова (Нам с.) бастаата.

Киһэ-өттүгэр атыттары ытылына.

В. СЫРОМЯТНИКОВ

505 . . . 505 . . . 505 . . . 505 . . . 505 . . . 505 . . .

ААР ТАЙҔАБЫТ УМАЙАР

Бу күнүгэр Энсиэли хочото сарий толоонугар майгылыыр буолла, харах ыларын тухары буруо-тараа. Ардааттан тыалырдаһына мэккитигэр киһи хараһын аһыгар хойуу буруо тийэн кэлэр. Ити аар тайҕабыт умайар...

Улуус үрдүнэн бэс ыйын 20 күнүгэр туругунан ойуур хаһаайыстыбатын дааннайдарынан 12 баһаар бэлиэтэннэ, умайы уопсай иэнэ барыллаан 35880 гектарга, ол иһигэр ойуура — 23240, алаастар, маардар — 12640 га. Омук көрдөххө ойуурбут уопсай

иэнэ 800 тыһ. гектарга тэҥнээр буолларына умайар ойуурбут иэнэ баара-суоҕа 3% буолар, ол эрэри баһаар өссө да кэннир чинчилээх, ону таһынан билигин умайа турар ойуур иэнэ быһа холуйан быһаарыллар. Бу 12 баһаартан 3-һэ Таастаах, 2-лиитэ Партизан, Нам, Модут, Салбан нэһиликтэригэр, 1 баһаар Вөтүн нэһиликтэригэр тиксэр. Лесхоз үлэһиттэрэ сабаҕалыларынан 5 баһаар өрт уотуттан, 7 — күүдэй дьонно ыппыт уоттарыттан тахсыбыт. 6 баһаар эргитиллэн тэнийэр куттала

суох курдук, оттон 6-та тыал хайа диэки хайыһар да ол диэки күүдөпчилэнэ турар.

Бэс ыйын 20 күнүгэр ойуур баһаарын умурорууга 231 киһи туруорулуна, ол иһигэр 21 лесхоз үлэһиттэрэ, 59 парашютистар, 151 мобилизацияланан тахсыбыт дьон. Баһаары умурорууга 12 трактор, 5 массына үлэлиллэр.

Кэники бэлиэтэммит Салбан газопроводун аттыгар тахсыбыт баһаар нүөмэрэ 152 дьон буолбутун көрдөххө республика үрдүнэн саһаттан саһа ойуур баһаарда-

ра тураллар. Ол курдук Чурапчыга, Уус-Алданга саһа баһаардар баар буолдулар. Намнааҕы лесхоз директора Е. И. Иванов этэринэн ойуур баһаарын уодьуганнаһын улуус кыабыттан тахсан республикаттан улахан көмө оһоһулуннарына эрэ кыайтарар туруктаах. Ол курдук эбии 10 парашютист, 170 мобилизациянан таһаарыллар дьон, 9 трактор наада.

Маньаха бэс ыйын былаһын тухары кураан күннэр тураннар от-мас, сир-уот олус куура хатта, бу баһаар тэнийэригэр олус тоҕостоох. Өтөрүнэн ардах түһэрэ биллибэт, ааспыкка дохсун эрэри кылгас ардах көмөлөспөтө. Онон бу алдыраһытан айылҕа да абырпыр кыаҕа суох. Улууска ойуур баһаара хайа да дьыллааҕар

иэмэ-дьаама суох кэнгээбитин төрөтүнэн аан маһнаһыттан сөптөөх суолта бэриллибэтэ буоларын вице-президент Александр Акимов бэлиэтээн турар. Республика салалтата улуус дьаһалталарын хамнатар инниттан араас административнай миэрэлэри ылына. Ол эрэри баһылыгы бастакы солбуйааччы В. А. Попов дуоһунаһыгар эппиттээбитин туһунан ыһыынан баһаары умулларбатын чахчы.

Аһыныбыт-харабыт оччо элбээн истэрэ дуу, иллэрэ сыл, былырын халаан уута моһуоктаабыта, быйыл кэлэн ойуур баһаара хаарыан хампа ойуурбутун күлгэ-көмөргө кубулуан ээр.

Вэйс информ.

Сир — олох, быһаң төрдө

Бам ыйын 16 күнүгэр Госу- дарственной Дума бастакы ааһыһа тыа хаһаайыстыбатыгар суолталаах сир эргитиһэ соку- ону ыһыһа. Маныаха Саха сир- риттэн депутат В.Н. Басыгысов бэйэтин санаатын быһбардаач- чыларыгар тиэрдэр:

«Былырын Госдума депу- таттара Сир Кодексын ылым- мыттара, онно тыа хаһаайысты- батын сирин-уотун эргитиһи ити Кодексаттан ылыллыбыта, би- лигин биһиги олус уустук уонна утарыга турсуулаах боппуруо- ну быһаарыһа киирдигит. Гос- дума депутаттарын көрүүлэри- гэр Сокуон 7 вариана киллэрил- либитэ уонна куоластааһын ыгытыллыбыта. Мин икки дьо- нун суолталаах бырайыактары өйөөбүтүм — бастатан, депутат А. Четвериков салалтатынан ончуллубут вариант (саамай диригиник ырыгытыллыбыт), мин ону өйүүбүн уонна Россия пра-

сирбитин атыла- хар бырааптамма- тарын туруорса- быт, иккиннэн, биһирдиги бас билэ- эччигэ админист- ративнай-террито- риальной единица сирин 5%-тан орду- га суох тиксэрин и р д и и б и т . Үсүһүнэн, тыа ха- ха а ы с т ы б а т ы н сирин дыһаайыһа регионнар быраап- тарын ордук чуол- кайдык суруйуох- ха наада.

Тус бэйэм, Саха сирин олохтоохто- ро быһбардаабыт депутаттара боула- рым быһыытынан сүрүн болдомтобун сир боппуруоһун манник салаала-

Кинилэр эмиз мэччи- рэтинэн уонна отту- ур сиринэн хааччыл- лыхтаахтар. Онон мин мэччирэннэр уонна оттуур сирдэр атыһа-тутуута тур- бакка государство бас биллэтигэр хааларын ситиһиэһим, оттуур сир өр болдоххо аренда бэриллэхтээх Сокуон бырайы-

ВИТАЛИЙ БАСЫГЫСОВ:

«СААМАЙ СҮРҮНЭ — МЭЧЧИРЭН УОННА ОТТУУР СИРДЭРИ АТЫЫЛЫРЫ- АТЫЫЛАҔАРЫ БОБУУ»

вительствонын вариана.

Бу Сокуонна правительство киллэрбит вариана сүрүн сору- гунан бөдөн сирин бас билээччи- диги баар тыһыһы туруорар. Ол эрэри сир бас билли үгүс дьо- нун боппуруостарын — атаста- ыһы, бэлэхтээһин, сиртэн баа өтгүнэн аккаастаны, быддьаа- ыһын — төрдүттэн быһаарбат.

Оттон депутат Четвериков бырайыагы мин тоҕо өйөөтүм диер буоллаха, бу бырайыак сирин туһаны бары өрүттэрин учуоттуур, маны таһынан сирин омук граждандарыгар атыһа- аһыны бобор. Биһиги «Народной депутат» диин фракциябыт тыа хаһаайыстыбатын сирин эрги- ти Сокуонун бырайыактарын көрүүгө политическай сайабы- лыанна онордо. Бастатан, биһи- ги омук граждандара биһиги

рыгар туһаайабын: мэччирэн уонна оттуур сирдэр, хотугу сир аһыах аһсааннаах төрүт нору- оттарын бырааптара. Бэйэм бигэ санаабар бу сирдэр чаһыһы бас биллигэ киириэ суохтаахтар, маны быһаарыһа федерацията субъектарын көрүүлэригэр кии- риэхтээх. Саха Республикага үрдүк сэрэхтээх сирин оноруу зоналарыгар киирэр. Олус эл- бэхтик кураан, халаан уутун курдук айылда алдырхайдара буолаллар, онуоха биһир улуус олохтоохторо атын улууска ти- иһэн оттуурга күһэллэллэр. Манна чаһыһы бас билли кии- рдээһинэ олус ыарахан буолуоҕа.

Мэччирэн чаһын эттэххэ, фермерскэй хаһаайыстыбалар- тан ураты биһиэхэ сүөһүлээх үгүс дьиз кэргэттэр бааллар, ки- нилэр манан дохуоттаналлар.

аһын иккис ааһыһа бэлэмни- ги мин бу суолу тутуһуоҕум.

Госдумага куоластааһын түмүгэр правительство киллэр- бит бырайыага төрүт быһыыгы- нан ылыныллыбыта. Биһиги «Народной депутат» фракция- тын чилиэннэрэ Госдума бу Со- куону ылыһыһа уурааһын тек- стигэр биһиги көннөрүүлэри- тин киллэриини туруорсубуһут. Ол эрэри би- һиги этибитин ылымматахтар- ын түмүгэр уурааһы утары ку- оластаабыһыт. Ол түмүгэр Гос- дума Сокуону бастакы ааһыһа ылыһыһын туһунан уурааһа кыайан ааспата.

Госдума депутата В.Н. Басыгысов коммөһөөччүтэ Т.А. Гавриль- ва бэлэмнээтэ

АБЫАХ ТЫЛ МИННЬИГЭС

Бу күннэргэ 2 Хомустаах нэһилиэгэр «Юнит ЛТД» генеральной директора Тимофеев Никита Семенович, улуус баһылыгыһы солбуһааччы Горохов Николай Христоворович уонна улуус бочуоттаах граждандына Тихонов Константин Николаевич маддьыттаан бардылар. «Ула, албан аат» музейыгар сылдьан нэһилиэк истэригын уонна үлэтин-хамнаһын кытта биллэстилэр. Оскуола үөрэтэр объектары, мастарыскайын, «Үтүө дыһалаан» тутуула турар начальнай оскуола дьизин көрдүлэр-ийиттилэр. Көрсүһүү түмүгэр биһир бойдулаахпыт Никита Семенович попечитель быһыытынан орто оскуола материальной-технической базата тупсарыгар көмөлөһөр баа санаалааһын эттэ. Оскуола администрацията уонна коллектива киниэхэ үрдүк ситиһиилэри, дьолу-соргуну баһарар.

Н. СЛЕПЦОВ, 2 Хомустаах орто оскуолатын директора

«Сахам сирэ — XXI үйэ»

Саха республиката Россия го- сударствотын састаабыгар киирби- тэ 370. Саха сирэ автономияны ылыммыта 80 сыллаах юбилейда- рынан сибээстээн улууска олоор, үлэлиир интернациональной дьиз кэргэттэр уонна өбүгэлэрин саһа- тан кэнники кэмгэ да олохсуһан олоор нууччалар уонна атын омук общественной түмсүүлэрэ үлэлэрин былаһыгар Нам селотун килбэйэр киинигэр, Ленин болуоссатыгар оһуордаан тимир штакетнигынан төгүрүтүллүбүт сквергэ мас, сибэк- ки олордорго былаан ылыммытта- ра. Бу үлэ үтүө дыһала салаатынан баһар.

Былааннарын толорон элбэх мас: хахыйах, титирик, боярышник, дөлүһөн ута, талахтар олордолу- нулар. Эмтээх от үүннэрининэн дыарыктанар «Сантэ» фирма салай- ааччыта Кривошапкина Л.Г. уонган таһа черемуха угун, декоративнай ромашка рассадатын биэрэн көмөлөстө.

Бу сквери «Норуоттар доһордо- нуулар» диин ааттаатыбыт. Элбэх ыал кэлэн бэйэлэрин дьиз кэргэттэ- рин ааттарынан мас олордугар. Улуус үтүөлээх үлэһиттэрэ, Ытык дьонно, сэрин, тыыл, үлэ ветерана- ра, улуус ыалдыгытара мас олорд- ор аллеяларын аһарга диин ини- циатива көтөхкүппүт. Инициатива- ны бастакынан өйөөн улуус

ДЬИЭ КЭРГЭНИНЭН МАС ОЛОРДОЛОР

Бочуоттаах граждандына, тыыл, үлэ ветерана, республика Ытык аһата Сивцев Николай Иванович көргэни- нэн Герой-ийэ Елизавета Василь- евналыһын дьиз кэргэттэрин, оғоло- рун ааттарынан Хатырык курдук тэйиччи сытар нэһилиэктэн тэйиэн аһалан мас олордугар.

Билигин клумбаларга сибэкки олордолуохтаах. Мас олордуга сааскы болдохто бүттэ, аны күһүн үлэлэр салданан ытыллыахтара. Улуус үтүөлээх үлэһиттэрэ, бочу- оттаах дьонно, интернациональной дьиз кэргэттэр, олохсуһан олоор бары омуктар инициативаны

өйүүллэригэр ыһырабыт. Олордоллубут мастары көрө- харайар, уу кутар үлэһит штатын олох-дыһах коммунальной хаһаай- ыстыба тэрилтэгэ тутарга быһаар- да. Штакетнигы үрдэтэр дыһал- лар ылылланнар өрөмүөн үлэтэ ытыллар. Бөү-сыйы быраһпак- ка, мастар быһастарынан хаампак- ка, көрө-харайа, харыстыы сыл- дыһабыт! Хаартыскаҕа: Сивцевтэр мас олордоллор. С. КОВЯКОВА, «Вилии» общество председателэ

ХОМУС АБЫЛАҔАР ЫЛЛАРАН

Биһиги Партизаммытыгар саха культуратын сүрэхтэригэр сөнөрдө, хомус көмөтүнэн саха омук өбүгэ саһаттан олохтообут үгэстэрин, сирин-туомун хаан- нарыгар ингэринэ сылдьар, хо- мус абыланар ылларбыт дьон аһыһа суохтар. Ол курдук биһир бөһүөлөк иһигэр 3 ансамбль, 17 импровизатор-хомусчут баалла- ра да туоһулуур.

Ону таһынан Кри- вошапкин Д.И. хо- муска үһүйбүт 10 оскуола оғото ос- куодаларын бүтэ- рэллэригэр былы- рын Аан дойдуга аһы хомус кииниттэн сибид- этэлиститибэ ыл- быта. Иванов Кос- тя 10-с кылааска үөрэнэ сылдьан импровизатор бу- олбута. Манник дыһалалар рес- публикага аан ба- стакынан тарил- лэн биһиги ансам- блыт оғолоро ылбыттара. Бу ба- рыта биһиги, са- лайааччылар, 20 сыллаах энкилэ, хамнаһа суох үлэ- бит түмүгэ боула- рыттан туохтааһар да ордук үөрэбит. Эсэ биһиги үлэ- бит биһир ситиһи- тинэн буолар — ансамблга үөрэ- пит-такайбыт, хо- муска үһүйбүт оғобут быһыл күһүн балаһын ыйыгар IV аан дойдугааһы варганнай музыка конгрессгар, Норвегияга кыттар буолбута. Бу Конгресска Саха Республикатын делегацията кыттар Россиятааһы федераль- най культурнай целевой Про- грамматын (2001-2005 сс.) иһинэн киирэр. Ол иһин бу Программа Саха сиригэр бэлэмниһи үлэни ыһтарга үп-харчы көрөн, 3 зо- нальной хомусчуттар уонна хо- мус уустарын күрээ ыһтыллы- быта. Биһиги улуустан бу ула- хан конкурсу аһан, манник дьолго ким тигистэ? Партизан орто оскуолатын төрүт культу- рага учуулата Неустроева Вера Николаевна. Нам улуһун аатыттан Конгресска кыттар сертификат ылбыта.

Вера 5-с кылааска үөрэнэ сылдьан «Күөрэгэй» ансамблга киирбитэ. Ол эбэтэр Вера хо- мустуун доһордоспуга 16 сыл бу- олбуг. Ол тухары улаатан баран «Дьүрүлгэ» даһаны, соғотонун даһаны оонһоһон кэлтэ. Ордук 1996 сылтан бэйэтэ импровизи- циялаан, айан, программа оғос- тон хомуска соаллыр. Вера хо- муска оонһуур буолуодуттан Аан дойдугааһы варганнай Кон- гресска иккис кыттыгыта буолар. 1991 сыллааха II варганнай Конгресска (Дьокуускайта) «Күөрэгэй» ансамбль чилиэнин быһыытынан кыттыбыта. Бу Конгресска «Күөрэгэй» дипло- мант аатын ылбыта. Баһар Вера мантан кынаттанан саха хо- муһун хомойой хоһоонун, ылбаһы ыһыаһын кытта доһордосово. Калинин улуһунгар И. Винокуров 100 сыһыгар I мизэстэни ылбыта. Тааттааһа саха хоһуһун аһата Лука Турнин аатынан конкур- ска аһымныһаахтык кыттыбыта.

Вера Николаевна 1995 сылла- аха культура колледжын төрүт культура салаатын бүтэригэ. Онтон ылата оскуолага учуутал- лы сылдьар. Аны билигин «Күөрэгэй» ансамблы бэйэтэ са- лайар. Эстафета быһыытынан сааһырыт салайааччыларын- тан тутта. Төрүт культурага үрдүк үөрэххэ кэтэһтэн үөрэ- нэр. Саха кидитин сиринэн хантан хааннаах, кимтэн киинээх диэ- тэһиптиһэ, Вера Николаевна үйү- быһаһ олохтоох Эгсиэли хочотун оғото. Төрдө-уһа Таастаахтан тар-

дыһан Хамаһаттанан, Үөдэйинэн ситимнээх. Ийэтэ — Соловьева Людмила Дмитриевна эмиз хомус абыланар ылларбыт, олоһун онно анаабыт хомусчут-импровизатор. Идэтинэн киномеханик, Россия киноматографиятын туйгуна, би- лигин «Дьүрүл» народнай ан- самбль уус-уран художественнай салайааччыга. Аһата — Николай

Горонович бэйэтэ чаһыһы хаһаай- ыстыбалаах Үс оғолоохтор. Оғоло- ро бары да хомуска оонһууллар, үһүн оскуолага «Күөрэгэй» ан- самблыга дьарыктаммыттара. Биһир кэмгэ дьиз кэргэниһин да оонһуу сылдьыбыттара.

Вера Николаевна, үлэлиир коллектива, Нам улуһа да сер- тификат ылбыт үөрүүтүн кыай- ан ыһсарымаары тыһыһыт дуу диин санааһа кэлэһин. Тоғо? Бас- такытынан, Россия культуратын министерствотын Саха сирин делегациятын (12 кийини) үбүлүүртэн аккаастанарын ту- һунан бу саас биллэриһи ыһытты. Инньэ тыһан хас биһирдиги кон- курсант бэйэтин өттүгүттэн ба- рара сүрдээх ыарахаттары үөскэттэ. Иккиннэн, спонсор көстүмээри тыһна. Биһигин Мос- квага дьылы биллэтин сыһантын улуустааһы үөрэх управлениета төлүөх буолла. Онтон ол про- дьын туһанар үлэһит сокуоннай быһаара буолла дии. Аны 50 тыһ солк булаһы араас тэрил- тэлэри, спонсордары кэрийэн бэйэтэ көрдөһөн көрдө да олус кытаанах дыһала буолла. Омук сиригэр барар кийи сахатын түһэн биһирбэт тыһа сахалыы мындыр ойуулаһа, оғуруолаах- симэхтээх, тупсаһай, анығыһы быһыһылаах-таһаалаах, ырбаа- хылаах, сонноох, онно дьүөрэ- дии көмүс баһыһалаах, илин, кэлин кэбиһэрдээх буолуон сөп этэ. Саһалыы эттэххэ саха маа- ны, кэрэ, нарын кыһа буолар тыһа симээн ыһыта этибит. Вера унуоһунан да, дьүһүнүнэн да саха кыһын мааныта. Аны ир- дэбил быһыытынан 3 соһынай нүөмэрдээх буолуохтаах. Онно профессиональной таһымнаах фонограмма наада. Бу ирдэбил- лэр кыаллалларыгар улууспут дьонно туғу эрэ толкуйдаһан, көмөлөһөн, сүбэлээн биһиргити- гэр баһарыа этибит.

Хомус тыһаһа үйэлэр тухары кийи дууһатын долгутарга, үөрдэргэ уонна уоскутарга ана- лын биһиги Вера Николаевнабыт үрдүктүк тутан, ситиһиилээх- тик кыттан кэлэригэр баһарыах- хайын уонна алгыһар.

М. ЖИРКОВА, Партизан орто оскуола- тын «Күөрэгэй» ансамблын тэрийэччитэ, СР үөрэҕиритин туйгуна

на да суохтар. Тылын итэҕэйбэккэ тарбахтарын уган көрбүтэ — тарбахтара таҕалайыттан тийиэн иҥинилэр. Тарбахтарын итэҕэйбэккэ ойон тураҥ сиркилэ иннигэр тийиэн айаҕына атта: «Эиэхэ бу баар!» — диэбиттин тиистэрин онуулар эрэ оҕоһон көһүннүлэр. «Оо, сор да

быт күммүтүгэр маҥнайгы хаар түспүтүн өйдүүр инниги? Эмээхсин кыратык «амсайар» буолан эҕди буола түстэ. Оо, оҕоньор барахсан отуттан тахса сүл эмээхсинин санаатын курдат билэ сырыттаҕа, бу да сырыта сыйыстаарбата. Киэһэ эмээхсин алаадылаан сырылатта, үнүрүүн өлөрөн атыылаабыт тыһаҕастарын этин төбөтүн ыргычы буһаран кэбистилэр, Амыллай маҕаһынтан баран

биэрдэ. Эмээхсинэ ону көрөн олус дыктиргээтэ, оҕоньор өйүнэн моһуогурбут дии санаата да таһыгар таһаарбата.

Амыллай сарсыарда эрдэ туран, ыта тахсан кирибитин сиэнин быраҕылыбыт горшогар сыа-сым курдук тутан күүлэҕэ киллэрэн, эмээхсинэ көрбөтүгэр лаборатыарынай анаалыс оҕордо. Анаалыс түмүгэ атырыссааталынай буолла. Ытын каакатыгар көмүс тиис көстүбэтэ,

Сурутуу—2002

СЭМЭЙ ТҮМҮКТЭР

Бэс ыйын 15 күнүгэр улуус-пут хаһыатыгар 780 киһи сурута. Уопсайынан былырын сүл иккис агарыгар сурутуу түмүгүнэн 1760 киһи сурушту. Бу сырыта сурутуу түмүктөнүөр диэри 10 күнүгэ 1000 киһи суруттарбата буолуо дуо дирибит уустук. Быыл почтовой сибээс транспорта тарифтара үрдээбитинэн, республика хаһыаттарын сыаналара биэр очко эбиллибитинэн түмүктэр эмиз сэмэй буоллулар. Ол курдук бэс ыйын 20 күнүгэр «Саха сирэ» хаһыакка — 687 (былырын 1005), «Якутияга» — 113 (238), «Кэскилгэ» — 156 (260), «Она плюс» — 219 (279) киһи сурутта. Киин бэчээти адынаахха: «Аифка» — 62 (былырын 80 этэ), «Трудка» — 11 (8), «Российской газетата» — 4, оннооҕор «Спид-инфога» сурутааччы адынаабыт — 36 (50).

Ману аахпыт дьон от ыйыттан улуус хаһыатын ылар буоллахытына өссө да күн аҕара бириэмэлээхтик. Онтон хойутаабыттар от ыйын 25-гэр диэри сурутан атырдах ыйыттан «Энсиэли» хаһыаты аҕар кыахтанааххыт.

Бэйэ информ.

Ой дуораана КИМТЭН КИИИНЭЭХ, ХАНТАН ХААННААХ.

«Энсиэли» хаһыат бэс ыйын 4 күнүгэр 67 №-гэр Н.Кокорев «Талбыппытынан уларытар сатамат» дьин омугу быһааран суруйар наадалаахтын туһунан суруйбутун сөҕөрөө аахтыт. Мин эмиз ити суолта санаабын уурбутум балаҕа буолла да, «сыардам» бытаарбыт эбит. Ол да буоллар кэнниттэн да доруоптуум. Кырдык биһиги омук били ырыаҕа ыланарын курдуктук:

«Аатса барбаппыт атын омук дьин Атастара үөрөбүт».
Араас баппыт хара, үрүгүдүн Илбиитин биэрөбүт.

Бу тыллар биһиги омука олох-путугар өтөн кирибитэ ыраатта. Ол түмүгэр саха ахсаана хайа омук буолар буккуллубута ыраатта.

Билигин бизрээпс буолуо, дьэ онно арааһа омугу быһаарарга мөккүөр, бутуур да тахсаан сөп курдук. Онто да суох бу калыҥи кэмгэ дьиннээх саха омука төһө буолбутун билбэппит.

Чэ, холобура эр киһи нуучча, дыахтар саха, оҕоробһиниг билэр-битинэн 50% нуучча, 50% саха хааннаах «бааһынай» дэнэр. Аны бу бааһынай олох саха кыһын көргөн ылар, учуоҕо бу дьон оҕорло нууччата 25% аҕатын хаана. Онон бу оҕо омука ийитинэн саха дэнэрэ дуу? Мин санаабар, чахчы омугу билэр наадаттан эмчиттэр кемелөрүнэн, араас хаан анализынан албаһа элбэх, хааннарын анализтан биллэхтэрэ эбитэ буолуо.

Билигин паспорттыгар хайа омук буоларбыт суруллубат үһү. Хайдах онук сатаһыай? Оннооҕор сүөһү хайа бороодага суруллар буолбат дуо? Ол биридэ санаатахха эмиз үчүгэй курдук, омуктаһыта суох — эв-мин дэһэн эйа-дэмнээхтик олорон-үлэлээн кэллэхпит дии. Аны «үчүгэй куһаҕаннаах» диэбиккэ дьылы иккис өттүнөн онтуктук омук быһыытынан аҕыһырыбытыгар сыһыа охсон иһэр.

Ааспыт бизрээпс кэнниттэн төһө эбиллибитин, сайдыбытын, баайытын-дуолбутун барытын ыраас мууска уурар кэмгэ олох болромтолоохтук, «Ээ, чэ-чэ, нуучча да буоллун» диэбэккэ, хайа омукун быһаарарга бизрээпс ытыах иннинэ анал эпиптүрү үлэһиттэргэ дуу, эмчиттэргэ дуу омуку таба туруорууга аналлаах, туох эрэ үөрэтэр хайыскалаах көпсөтү барара ордук буолсу.

З. ЕГОРОВА,
Нам сэл.

Биһиги дьонун авторбыт В.В. Ущницкай — Сэки прозада дьарыктаммыта ыраатта. Киһи сөбүлүүр жанра — үгэлэр, көр-күлүү кэпсээннэр. Улууска уонна республикаҕа ытыллар конкурстарга кыттан өрүү бириистээх миэстэни ылааччы. Ол курдук:
1996 с. — улуустааҕы Н.М. Рыкунов аатынан конкурска II миэстэ.
1999 с. — К. Туйаарыскай аатынан республикатааҕы конкурска I миэстэ.
1999 с. — кырдыаҕастар айар конкурстарыгар «Үгэ» номинация кыайылылааҕа.
2000 с. — К. Туйаарыскай аатынан республикатааҕы конкурска II миэстэ.
2002 с. — «Радуга смеха» дьин сатиристическай айымньыларга республикатааҕы литературнай конкурска II миэстэ.

Амыллай оҕоньор илин тиистэрэ көмүллээн түспүттэрэ ыраатта. Сиэнэ уол көрөкөрө чаҕарар: «Ити эһэм сойох тиистэйэ суохтай, өссө да үүнэ иликтэй быһыылаах». Эһэтэ олааһы хата кыһаммат: «Сиэним барахсан саҕата миньигэһин, сыта эмиз онук», — дии-дии сиэнин төбөтүн сыллаан сырыллар. Оттон эмээхсинэ Балбаара кыһырыдаҕына: «Баҕайы, эмиз баҕа курдук ньаманнаан эрэр», — диэччи. Онуоха да Амыллай кымаардаан көрбөт. Киһи арай аһырыгар олус эрөйдөнөр. Хайдах тыһан тиис оҕотторор туһунан былаан бөрүнү оҕосто сылдьар. Дьэ арай биридэ эмээхсинэ үчүгэй настырынаннаах кэмигэр түбөһүннэрэн (ханнык эрэ бырааһыннык быһыылааҕа) эмээхсин икки көмүс биллэхтэрин ньымааттаһан-ньымааттаһан мүлчү туттаран ылла. Сарсынгытыгар оройун киһинигэр баран, тиис оҕорор бырааска добуочча сыанаҕа протез тиис оҕотторо тийин мээрэйдэтэн, хас эмэ күн тиистэн көмүс тиистэри оҕотторон кэбистэ. Сиркилэ иннигэр туран бэйэтэ бөйүгү мичээрдэтэ. Дьэ доҕор, киһи иннигэр маарыын ньамайа сыйыбыт Амыллай буолбакка, атын, мааны бэйэлээх оҕоньор көмүһүнэн күлэн күлүмүрдүү турар эбит. «Оксиз! Тору бөрдэй! Олох эмээхситтэр экирэтэ сылдьар оҕоньордо буолбутпун», — дии санаата Амыллай, — бачча бэйэлээх күндү тийи хайаан да сууйуохха наада».

Маҕаһынга харбылаһан тийиэн бири бытыылка буюкканы ылла уонна өлөр аһыгар, Уйбаан оҕоньорго тийдэ. Буолар буолбаты сокуускалаан бытыылкаларын там да гымматылар. «Бачча бэйэлээх күндү көмүс тиистэри боростуой буюкканы сууһа олодохпут, күндү тийи күндү арыһан сууйуох баар этэ», — дии Уйбаан олохчү көрөн олорон этни киллэрдэ. «Кырдык даһы! Кыһыл көмүс тийи кыраан уугуван сууйар хайдах сатаһыай!» — Амыллай эҕди буола түстэ.

Көмүс тиистэри көрдөрө таарыйа күлэн күһүгүрэттэ. Иккис бөртүтүлэһин маҕаһынга табинан тийиэн икки бытыылка ханнаабы, халбаһыны, хатыыс үрөһүһүн ылан үрө-күгө дьылзэлтилэр. Ханнаах арыгыны хантата-хантата, халбаһылаах хатыыһы халбаһаһын буолла. Көмүс тиис дьэ чахчы күлүмүрдүү диэри сууйулуна. Халлаан харанарыта ханнаахтарын түгэс көһүннэ, бэйэлэрэ да итири иккис ыстаады ыйагыгар тийдиһэр, иккис бэйэлэрэ сэттэ киһи сэлэһитин сэлэһэн, азыс киһи айдаанын айдааран араасаллар кэлла.

Уйбаан доҕорун аараанга диэри атаарда. Амыллай суол уга өттүнөн охсуллан, хаҕас өттүнөн халыһан тыа суолунан дьинти диэки баяааттаныны турда. Дьинтэ сийэйиччи, икки бизрээтэ кэригэ. Баран иһэн оҕоньор хараҕа ирим-дырим буолла, сүрөһө өлөксүйдэ, онтон бири тииккэ тийиэн, харсыһа турар олус курдук маска сүүһүнэн өйөнөн туран, дэлби хотуолаата, онтон тыһын ылан, балаҕа көнөтүк хааман дьылзэлэтэ. Эмээхсинэ хайы-үйэ утуйбут. Амыллай орҕууй аҕай аанынаһан, саппыкытын күүлэҕэ устан, куска үөмөн эррорди сыбдыһан тийиэн, орунугар сыгынан кэбистэ. Утуһа сытан түүл түһээн түгүнэһинэ. Түһээтэһинэ, бири улахан баҕайы хара бөкүр киһи кэлэн, улахан баҕайы чыскаһан Амыллай тиистэрин көтүрү тардан ылла... Оҕоньор үгүлээбитинэн олоро бизрэдэ. Ойдонөн көрбүтэ: халлаан сырдаабыт. Төбөтө бири кэм чуҕкуна, сүүскэ сүлүгүстэппит курдук. Вэрэһэ туох буолбутун, тугу гыммытын үдүк-бадык өйдөөн кэллэ. Тылын төбөтүнэн илин тиистэри бигээн көрбүтэ — били көмүс тиистэрэ хан-

буолар эбит!» — Амыллай ытаары гыммыт курдук сирэйи хааннааччы тутунна, онтон ол көмүс тиистэрэ ханна баран хаалбыттарын толкуйдуу сатаата. Арааһа, тиистэрэ аара кэлэн иһэн хотуолаабыт сиригэр түһэн хааллахтара буолуо, онтон атын буолуон табыллыбат. Амыллай түргэн үлүгүрдик таһан ха чыгырайан, эмээхсинэ хотонтон кириэһин иннинэ, таһырдыа ыстанна. Оо! Бу сору! Бөөлүүн халыҥ баҕайы кыраһа хаар түһэн сири саба бүрүйэн кэбистит. Айаҕалыы сатаан, Амыллай суол устун баран тайах маһынан манан хотуолаатаҕым буолуо дьин онон-манан суол кытытын кэйиэ-лээп көрдө

арыгы аҕалла уонна дьэ маҥнайгы хаар малааһынын оҕорон, омолоон олоҕо, дьэргэстэй ыһаҕа дьин манна буолла. Иккис ыһаҕа бэйэлэрэ бүтүн сыбаайа дьонун курдук күйүгүрөн, былыргыны-аныгыны сэлэһэн, ыллаан-туойан түүн үөһүгэр диэри олордular. Аһы-аһы иһтилэр, иһэ-иһэ холуочуйдулар, холуочуйан баран итирдилэр, итирэн баран утуйдулар.

Оҕоньор сарсыарда эрдэ уһугуна, орҕууй аҕай туран таһырдыа тахсан хотуолуу сатаата да кыһа-

Амыллай дьэ улахан толкуйга түстэ. «Көмүс тиистэр ыт куртаҕын, оһорунбуом сирдэригэр кыбыллан хааллахта», — дии санаата. Ыты өлөрөн баран, иһин ырытан көмүс тиистэри булан ылыахха сөп. Ол эрэри Моойторук бэйэтэ аҕыһах кыраам көмүскэ бэрлиллэбэт ыт буоллаҕа: тайахсыта, тийиһитэ аатырбыт ыт. Онтон эмискэ Амыллай төбөтүгэр гениальнай санаа күлүмүна түстэ. «Ыты илдьэн рентгенгэ көрдөрүүхкэ, иһин курдат тыктаран көмүс тиистэр ханна дьөлө тимирон сыта алларын билэн баран, эп-пэрээсийлээн ылыахха. Рентгенолог уол, Сэмэн Уйбаанабыс —

табаарыһын Уйбаан уола, аккаастыа суоҕа, оттон бэтэринээр Баһылай Баһылайабыс — чугас ыала, сүөһүгэ сүрөх эп-пэрээсийлэтин эрэ оҕоро илик аатырбыт бэтэринээр. Киһа, харана буолан эрдэһинэ, Амыллай кыра кэһилээх Сэмэн Уйбаанабыска тийдэ. Амбулаторияга тийиэн Моойторук муннаары рентгенгэ киллэрэн иһин-үөһүн барытын курдат тыктаран көрдүлэр. Көмүс тиискэ маарыһыныр көстүбөт, арай ужас киһнэ курдук ыт дьардыамата эрэ адаарыһан көһүннэ. Дьэ дьикти дии! Ханна көтөн хаалбыт көмүһү? Инопланетянар суһу оттодорон ылбыттар дуу? Ол эрэри бири да көтөр тэриэлкэ көстүбэт этэ дии.

Амыллай санаата түһэн, аһыгар Уйбаанга тийиэн эмиз ибили арыгылаата, онно ховон баран сарсыарда эрдэ туран дьылзэлэтэ. Дьинтигэр кирибитэ: эмээхсинэ соҕотун чэйди олодор эбит. Оҕоньорун көрөөт, дьэ мөрөн силбиэтэһин турбат дуу! «Баҕайы! Кырдыһан баран кыдыгыҥ кириэн, албын, түөкүн, уу сымыйаччы буолбуккун дии! Тиискин оҕотторон баран, арыгылыыр, күүлэйдир сылтан булан оройуонга тийиэн да тийиэн буолары! Оттон мээрэйэ сатаммах буолан хат оҕороллор диэбитин дии, — Амыллай нэһилэ саҕа таһааран эпиптээбитэ буолла. «Мээрэйдэһин, мээрилээм!» Оттон бу туохтары? — эмээхсин халаатын сиэбиттэн көмүс тиис протейһын ылан остуолга талыр ғына бырахта, — Көр бу! Тиис оҕотторо бараргар оройуон эмээхситтэригэр киргэһэн кэппит саҕа кууркаҥ сиэбигэр сылдьар дии!

Амыллай букатын буорайда, тылыттан матта. Дуоска аттыгар тахсыбыт уругун билбэтэх оҕо курдук бири сиргэ тэпсэнни турда, урут умнулууга түэмэс өйдөөн кэллэ: арба, били Уйбаантан дьылзээн иһэн хотуолуурун саҕана үрүктүрүк өйдөөх буолан, сэрэнэн, протейһын уһулан ылан сиэбигэр укутубта баара. Дьэ буолар да эбит!

СЭКИ,
Хаматта

АМЫЛЛАЙ КӨМҮС ТИИНЭ

да хантан кэлиэй, булбата. Хотуотун сыта да суох. Онтон дьинтигэр төһөнө сукуннаһан иһэһинэ төбөтүгэр бири муударай санаа кириэн кэллэ: «Көмүс тийи ытынан ирдэтэн булуохха!». Оҕоньор сэрэгэһийэ түстэ, түргэн түргэһик хамаан дьинтигэр диэки харбыласта. Онтон аны ыта арыгылаах хотуо сытан сөбүлээбитин өйдүү биридэ, хаамара эмиз бытаара түстэ. Суох, хайаан да тиистэри булуох тустаах! Толкуйдуохха, тобулуохха! Оттон ыты хотуону булар ғына үөрөтүөхкэ. Оҕоньор улуу дрессировщик Дуровтан итэһэйэ суох ньыманы толкуйдаан таһаарда: «Хотуоҕа эти булукуйан биэрээххэ наада». Оҕоньор хаамыта эмиз түргэтээтэ. Ол тыһан баран аны санаатаргы аайы хотуолаабаккын ээ. Хотуолуур туһугар эмиз арыгы иһиэххэ наада, онуоха сылтах наада. Амыллай сылтах көрдүүрдүү тула өттүн көрбөтөөтө. Көр эр! Оттон бу сыттаҕа дии, сылтах бөрдэ — саҕа түспүт кылаа маһан кыраһа хаар! Бүгүн эмээхсининэн маһы сууйаллар. Дьинтигэр кэлбитэ эмээхсинэ хотонтон саҕа кириэн, остуолун тарда турар эбит. «Хайа, бу бачча эрдэ ханна бара сырытын?» — Балбаара дыктиргээн ыйытта. «Ээ, суох» — дии оҕоньор буллуугунайда. «Ол туох суох?» — эмээхсин өссө дыктиргээтэ. «Ээ, бэрэһэ кырынааска халхаан иппитин суох, иннибэтэх» — дии Амыллай сымыйалаан кубарытта. «Баҕайы! Бачча эрдэ түүлээҕи бултууллар үһү дуо?» — Балбаара куолаһа кыһаатта, — оттон били тиискин оҕоттордун дуо? «Суох-суох, мээрэйэ табыллыбакка хат оҕорор буолдулар», — Амыллай сатаан сымыйаһы буолбутуттан бэйэтэ да сөҕө санаата, — хата Балбаара, бастакы хаарынан эйигин эррэдэлиһин. уонна хайа бу айылда маһылаах көстүүтүн бэлиэтээбипит дуо? Эһи биһиги сыбаа ибалаа-

